

EEN DUITSER OVER DE DUITSERS

Dat de naam Otto Flake mij nog maar enkele weken geleden niets te zeggen had zal wel een ernstige tekortkoming zijn. Niettemin was het zo dat ik van de rond 80 boeken die deze nu 83-jarige man in een kennelijk zeer arbeidszaam leven heeft geschreven er nooit een gelezen had en er zelfs nauwelijks weet van had. Noch van Flake's 30 romans, noch van zijn andere boeken kende ik er ook maar een. Nu ik intussen, met snel toenemende belangstelling en steeds groter wordende bewondering met althans een onderdeel van zijn rijke oeuvre heb kennis gemaakt realiseer ik mij dat ik niet alleen ten opzichte van een waarlijk belangrijk schrijver tekort ben geschoten, doch dat ik tegelijk ook mijzelf heb tekortgedaan.

Flake namelijk treedt uit de bundel essays „Die Deutschen Aufsätze zur Literatur und Zeitgeschichte” naar voren als een zeer intelligente heel ongewone en ook ongemaakelijke persoonlijkheid. Te opvallender en merkwaardiger is dit waar het bij de onderhavige essays in de meeste gevallen stukken betreft die 20, 30 of zelfs 40 jaar geleden werden geschreven en gepubliceerd. Vier opstellen stammen uit 1920 bijvoorbeeld, verschillende andere uit de jaren daarna tot en met 1931. Het geringst in aantal zijn de essays uit de naoorlogse veertiger jaren: 1945, 1946, 1948. Slechts een stuk is heel recent en dat wordt in dit boek dan ook voor de eerste keer gedrukt: „Aufenthalte in Frankreich” (1962).

Er is vrij gemakkelijk een verklaring voor te geven dat een boek met een grotendeels bejaarde inhoud toch de lezer van nu volledig kan boeien. Zo weet bezig te houden zelfs dat achteraf de bladzijden zeldzaam blijken waarop in de marge geen aandachtstreepjes zijn gezet. Voorzover het daarbij gaat om hoofdzakelijk literaire onderwerpen (studies onder meer over Lessing, Heine, Jacob Burckhardt, Nietzsche) kan nog persoonlijke voorkeur een hoofdrol spelen. Bij de politiek gerichte essays, ongeveer tweederde van de hele bundel uitmakend, ligt het in zoverre anders dat het juist dan om de oudste stukken gaat. Het opmerkelijke daarbij is dan echter dat de streepjes gezet zijn vooral in deze tweede afdeling. Om redenen van instemming soms, uit bewondering vaker, maar vrijwel steeds ook en vooral omdat er essentieel in Flake's stukken in de voorbije tientallen jaren nauwelijks wat verouderd blijkt te zijn.

Het is verbazingwekkend en bewonderenswaardig tegelijk om te lezen met welk een scherpzinnigheid deze Duitser zoveel jaren geleden al de fouten, de gebreken van zijn landgenoten onderkende en toen ook al indrukwekkend scherp wist aan te geven welke gevaren daarin voor de toekomst gelegen konden zijn. Deze Duitser noemde ik Flake zojuist. Eigenlijk is dat niet correct. Otto Flake is namelijk geen Duitser in de betekenis die doorgaans aan dat woord gegeven wordt. Hij is Elzasser van geboorte en als vele anderen uit dat grensland al om die reden geen nationalist, want een man met twee vaderlanden. Waar Flake bovendien een buitengewoon intelligent man blijkt, wiens scherpzinnig-

heid vooral berust op koel, beheerst en nuchter denken, wat hem er overigens niet van heeft weerhouden toch een profetische blik op de toekomst te richten, is het logisch dat hij al dacht als Europeaan toen nog nauwelijks iemand zelfs maar van een verenigd Europa durfde dromen. Voor Flake echter was een democratisch, humanistisch Europa al in de twintiger jaren de maatstaf voor al hetgeen er op politiek terrein zich in Duitsland afspeelde. Hij zag de zwakheden en de fouten van de republiek van Weimar, maar hij koos er niettemin partij voor. Tot het laatste toe heeft hij niet afgelaten te vechten voor het behoud van deze republiek, waarin hij, niet ten onrechte, een mogelijkheid zag om voor het eerst in Duitsland een democratische rechtsorde te laten groeien. De tegenstanders daarvan, de vijanden der menselijkheid, de nationalistische wroeters heeft hij aangewezen en ten scherpste bestreden: „de lieden die 4 jaar lang als medeplichtigen een ramp als de catastrofe van 1918 dichterbij hadden gebracht, die daarvoor in elk ander land zouden zijn berecht, doch die in Duitsland hun memoires voor miljoenen gingen verkopen (...) en er honderdduizend lezers voor vonden die in hun beweerd onschuld ge'oven”. Deze lieden waren Flake's tegenstanders, maar evenzeer de vrienden en pleitbezorgers van de toenmalige kroonprins: „Het is een ellendig lot voor een veertigjarige man om in een klein vissersdorpje (bedoeld is: Wieringen) het bestaan van een navelkijker te moeten leiden. Dat is alles wat wij redelijkerwijze over dit probleem kunnen zeggen. Elk beroep kent zijn risico's, ook dat van koningen”.

De aangehaalde passages dateren

uit 1920 resp. 1921. De eruit blijken- de instelling moet Flake sindsdien niet meer hebben verlaten. Het beste bewijs daarvoor kan men vinden in een der beste stukken uit deze bundel, namelijk de uitvoerige studie „Die Deutschen”, geschreven in 1946. Trouwens, een uit 1962 daterende kanttekening bij het in 1921 ontstane opstel „Die lieben Landsleute” dient ook niet onopgemerkt te blijven: „Inderdaad, al menig schrijver heeft de uitdrukkingen die hij in zijn jeugd bezigde als ouder geworden man afgedaan. Mij wil het niet aan. Als ik iets geschreven heb dat mij later te agressief voorkomt, dan kan ik het stilzwijgend onder de tafel laten verdwijnen, het niet herdrukken — maar het zachtzinniger maken? Neen. Men moet staan voor zijn woorden. Ik wijzig dus niets aan het opstel over de lieve landgenoten, voeg er slechts aan toe dat ik thans niet meer „de Duitsers” maar nog slechts „Duitsers” zou zeggen”.

Het scheidt niet meer dan een lidwoord. Men mag daaruit concluderen dat althans Flake bij zijn lieve landgenoten enige vooruitgang meent te zien. Misschien terecht. Maar wie het essay „Die Deutschen” aandachtig gelezen heeft en gezien heeft hoeveel zwakke en brakke zaken de Duitsers koesterden vlak voor en tijdens de Hitlerperiode, die wil toch wel graag eerst eens kennis nemen van de motieven die Flake er toe hebben gebracht het lidwoord te laten vallen.

R. BOLTENDAL

(Uitg.: Rütten und Loening Verlag, Hamburg; 272 blz., paperback DM 10.80).

FRIESE KOERIER Leeuwarden, Holland
Zaterdag, 3 Augustus 1963